

KNJIGA KOJOJ SE ČESTO VRAĆAMO

Goran Kalogjera

HRVATSKO-MAKEDONSKI KNJIŽEVNI VRSKI

(Sovremenost, Skopje, 2008.)

Postoje knjige koje su uvijek nove i koje iznova pobuđuju interes čitatelja. To su knjige koje donose trajno postavljene analize i sinteze estetskih vrednovanja i otvaraju nove nepoznate arhivske stranice iz tradicije i kontinuiteta književnosti. Jedna takva knjiga je "Hrvatsko-makedonski književni vrski" Gorana Kalogjera čije je treće izdanje tiskano pod pokroviteljstvom najstarijega makedonskog književnog časopisa "Sovremenost" s izvrsnim prijevodom Ranka Mladenovskog. Ova komparativna studija otkriva, vrednuje i ocjenjuje književne relacije kao dio sveukupnih povijesnih, društvenih i kulturnih relacija između Hrvata i Makedonaca od njihovih najstarijih vremena do osamdesetih godina XX. stoljeća. Knjiga je prvi put izdana 1988. godine, a drugo dopunjeno izdanje pojavilo se 1996. godine. Nastala je na temelju autorove doktorske disertacije obranjene na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1986. godine.

Hrvatski i makedonski narod proizlaze iz istoga etničkog i jezičnog jedra, ali njihov dolazak na Balkan određuju karakteristični i proturječni putevi razvitka. Krajem osmoga i početkom devetoga stoljeća Hrvati stvaraju svoju državu. Prihvataju kršćanstvo, imaju vlastite zakone, kulturu, trgovinu, graditeljstvo, pomorstvo i književnost te komuniciraju sa zapadnim susjedima među kojima dobivaju i vlastito mjesto. Sudbina je Makedonije

bila da stoljećima bude pod ropstvom, podijeljena između tuđih interesa i propagandi. Uvijek je ratovala za vlastita nacionalna i socijalna prava i slobode, a ropstva i tiranije osobito će se odraziti na planu književnosti i jezika.

Goran Kalogjera suprotstavljene relacije kontinuiteta (hrvatski) i diskontinuiteta (makedonski) prosljeđuje kroz bogate tekovine i rezultate srednjovjekovne književnosti koja potvrđuje prve hrvatsko-makedonske književne veze. Kliment Ohridski i Ohridska književna škola, koja sa svojih tri i pol tisuće učenika predstavlja prvo balkansko sveučilište, najavljuju pravi stvaralački napredak makedonske književnosti koji će se nastaviti i u stoljećima poslije.

U uvodnoj studiji "Kirilo-Methodska tradicija u Hrvata i Makedonaca" autor, s pravom, više pažnje i prostora posvećuje neznatomu bezimenom geniju usmene narodne književnosti. "U atmosferi straha, prisile, terora i genocida, koji je zavladao Makedonijom, teško je bilo okrenuti se književnom stvaralaštvu kada su se ljudi više latili mača i branili goli život. Pet stoljeća turske dominacije izolirao je u potpunosti makedonske književnike od svijeta i natjeralo ih da se okrenu sebi i onome što su imali – narodnom stvaralaštvu, narodnoj pjesmi, neiscrpnim izvorima motiva, tema i jezičnog bogatstva". Takav odnos,

točnije okretanje k samome sebi, predstavlja pravi odabrani put. Na vlastitoj tradiciji pisane makedonske riječi kao ogledala narodnoga života, njegovih stremljenja i čežnji, ideja i ideala formirat će se generacije prvih prosvjetitelja, nosioci nove i suvremene makedonske književnosti. S tim književnim procesima, kretanjima i konfrontacijama vodit će se žestoka borba za makedonski književni jezik.

Slijede tekstovi s bogatim informacijama i komentarima o pjesmama Andrije Kačića Miošića u Makedonaca, o interesu ilirskih pisaca Stanka Vraza, Stjepana Verkovića i Antuna Mihanovića o makedonskoj usmenoj narodnoj književnosti, a posebnu pažnju zaslužuje studija "Mažuranićeva Slovnica Hervacka i Babukićeva Slovnica Ilirska kao mogući izvor za gramatiku makedonskog jezika u 19. stoljeću". U tradiciji kontinuiteta makedonske književnosti u 19. stoljeću posebno mjesto i značaj pripada braći Konstantinu i Andrei D. Petković. Oni predstavljaju generaciju darovitih i obrazovanih autora novije makedonske književnosti rodoljuba koji se otvoreno i dosljedno bore protiv tuđih nametnutih kulturnih i jezičnih koncepcija, određujući vlastiti put u razvoju makedonske književnosti i jezika. Kao visoki diplomatski službenik Carske Rusije, Konstantin je petnaestak godina proveo u Dubrovniku, a mlađi Andrea dva desetljeća u Rijeci pa autor otkriva njihove veze s hrvatskim piscima 19. stoljeća koji su, osim iz navedenih gradova, bili i iz Zagreba. Na analitičnost ove, nadovezuje se impresivna studija "Odnos đakovačkoga biskupa J.J. Strossmayera prema makedonskim književnicima i prosvjetiteljima Konstantinu i Di-

mitriju Miladinovu, Gligoru Prličevu i Kuzmanu Šapkarevu". Josip Juraj Strossmayer se, kao znamenito ime hrvatskoga prosvjetiteljstva, vlastitim interesima o širenju unijatskoga pokreta u Makedoniji, sprijateljio s mladim i darovitim Konstantinom Miladinovim. Postaje njegov mecena u tiskanju makedonske biblijske knjige Zbornik braće Miladinov u Zagrebu 1861. godine, trajno se ugrađujući u makedonsku književnost. Kalogjera se iznimno kritički osvrće na preimenovanje Zbornika od strane Strossmayera, kupovanje sto bugarskih narodnih pjesama od Vasila Čolakova zbog kojih je bio smanjen fond riječi u prvom malom podvigu hrvatsko-makedonskoga rječnika. Poznati su interesi unijatstva bili povodom za Strossmayerovo pismo najdarovitijemu makedonskom književniku 19. stoljeća, Gligoru Prličevu, u kojem ga moli da mu pošalje neku svoju tvorevinu i da ne odgovori na pismo Kuzmana Šapkareva, smatrajući da je takav projekt realizirao s braćom Miladinovim.

Podvig stručne braće imao je velik odjek među slavenskim svijetom, a za to je posebno zaslužan upravo Strossmayer. O tome govore još dva Kalogjerina teksta: "Franjo Rački i braća Miladinovi" i "Prvi hrvatski prevodioci pjesama iz Zbornika braće Miladinov". Krste Petkov Misirkov, ličnost makedonskoga 20. stoljeća, za prvi broj svog časopisa "Vardar" (1905) prevest će i tiskati s hrvatskoga na makedonski jezik pjesmu "Putnik" znamenitog ilirskog pjesnika Petra Preradovića. Misirkov je dobro poznao Preradovićev pjesnički opus. Mogao je odabrati i neku drugu njegovu pjesmu, no kao strateg, diplomat te, osobito darovit čovjek, opredijelio se upravo za

ovu pjesmu koja predstavlja svojevrsnu oporuku upućenu odnarođenim sinovima domovine, razbacanim po svim stranama svijeta, a posebice intelektualcima, kako bi se vratili domovini, svojim korijenima i vlastitim primjerom pokazali kako se voli i brani domovina. Znameniti novinar i publicist Ohridanin Georgije Kapčev našalost, i dalje ostaje autor u bilješkama. O njemu su dosad jedino pisali Goran Kalogjera i Hristo Andonov Poljanski. Zajedno sa suprugom i troje djece je tijekom 1898. i 1899. godine živio u Zagrebu. Kao organizirani djelatnik VMRO-a propagirao je ideju o nezavisnoj i slobodnoj Makedoniji. Godine 1898. na stranicama "Obzora" i "Hrvatske domovine" tiskao je više promakedonskih tekstova. Te je godine objavio knjigu "Makedonija ili glas roba" koja je, osim bugarskoga, doživjela i dva izdanja na hrvatskome jeziku. Riječ je o knjizi koja predstavlja najvrjedniju prethodnicu Misirkove "Za makedonckite raboti", a koja je svjetlost dana i mogla ugledati jedino u Hrvatskoj, unatoč mnogobrojnim pokušajima izdavanja u Makedoniji, Bugarskoj, Rusiji, Srbiji, Sloveniji, Italiji i Švicarskoj. Pritom, posebice treba naglasiti da se autor ne koristi Poljanskovim djelom, što još više pridonosi vrijednosti njegova teksta "Književna i propagandna djelatnost makedonskog revolucionara Georgija Kapčeva u Hrvatskoj".

Kalogjera u svojim istraživanjima osobito voli proučavati životne i stvaralačke puteve utemeljitelja suvremene makedonske književnosti Koče Racina. Njemu je posvetio i svoju knjigu "Racin u Hrvatskoj" (2008). Tiskanje prve i jedinstvene Racinove pjesničke knjige, "Bijela praskozorja" u tiskari Dragutina Špulera u Sa-

moboru pored Zagreba krajem 1939. godine predstavlja vrh hrvatsko-makedonskih književnih veza. "Bijela praskozorja" Koče Racina je, poslije pojave Zbornika braće Miladinovih te "Makedonija ili glas roba" Georgija Kapčeva, nova makedonska biblijska knjiga koja bez nesebične duhovne i posebice materijalne pomoći Hrvata ne bi ugledala svjetlost dana. U studiji "Racin u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova" detaljno se opisuju njegove veze, susreti i razgovori s poznatim revolucionarima, komunistima, piscima i umjetnicima kao što su: Stevan Galogaža, Zvonimir Filipović, Josip Cazi, Oskar Davičo, Jure Kaštelan, Drago Ivanišević, Đuro Đaković, Danica Cazi, Zlatko Prica, Zlatko Šnajder, Kajo Parač, Dragutin Špulcer, Ivica Sudnik i Mihovil Pavlek Miškin. Kao dodatak dolazi i zapis "Kaštelanov dug Racinu".

U pregledu hrvatsko-makedonskih književnih veza od 1945. do 80-ih godina 20. stoljeća dan je tabelarni pregled o izvedenim dramskim djelima hrvatskih autora na scenama makedonskih kazališta, Racinovi prijevodi, prijevodi zasebnih knjiga i makedonski autori u posebnim izborima, pregledima i antologijama. Zaključak je izuzetno decidan; nasuprot brojnih hrvatskih autora i djela, uzvracena mjera prijevoda iz makedonske književnosti je iznimno skromna. Autor s pravom posvećuje poseban tekst klasiku makedonske znanstvene misli 20. stoljeća, sveučilišnomu profesoru i akademiku Haralampiju Polenakoviću, i njegovim rezultatima u istraživanju međusobnih kontakata i utjecaja između hrvatske s jedne i makedonske književnosti s druge strane. U tim kontaktima svoje mjesto i značaj

ima i Petar Kepevski kao utemeljitelj suvremene makedonistike u Hrvatskoj. Dva se posljednja teksta, koja imaju informativan, sumaran karakter odnose na "makedonistiku na hrvatskim sveučilištima" i na "suvremene hrvatsko-makedonske veze". Oni se iznimno uklapaju u koncept knjige i doprinose njenoj cjelovitosti.

Goran Kalogjera je autor kojega odlikuje dugoročni i sustavni rad u istraživanju tradicije i kontinuiteta hrvatsko-makedonskih književnih i kulturnih veza. On poštuje i dosljedno ostvaruje zlatno načelo znanosti prema kojemu se ne prihvaćaju i ne priznaju nikakve emocije, nego su važeće samo povijesne činjenice, podaci, argumenti i istine. Na njima se otkrivaju, tumače i vrednuju višestoljetne uzajamnosti i preplitanja između Hrvata i Makedonaca. Sloboda kao prirodno pravo samoosjećanja i samoopredjeljenja je njegovo prirodno načelo koje se

žestoko suprotstavlja svim tuđim interesima i propagandama koje ni danas ne zaobilaze Makedoniju. Kalogjera je autor koji svaku svoju novu knjigu stvara kao unaprijed osmišljen projekt. Njegovanim stilom i jezikom oplemenjuje znanstveno utemeljene činjenice pa se knjiga čita s lakoćom i zanimanjem. Najznačajnija poruka knjige je da Hrvati i Makedonci imaju višestoljetnu civilizacijsku komunikaciju koja je rijetkost i koja može biti primjer od svjetskoga značaja. Razlog tomu je da oni nikada nisu međusobno ratovali, dijelili se, negirali i odricali, niti su rušili i uništavali, nego uvijek surađivali, nadopunjavali se i nadograđivali. Dakle, jedni drugima ništa ne duguju. To potvrđuje i knjiga Gorana Kalogjere "Hrvatsko-makedonske književne veze" koja je neponovljiv primjer o tome kako se narodi međusobno poznaju i poštuju, vole i surađuju.

Vasil Tocinovski